

юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В. М. Никифорак. – Київ, 2002. – 18 с.

18. *Овчинников Н. И.* Понятие и классификация хозяйственных договоров: учеб. пособие/ Н. И. Овчинников. – Владивосток, 1970. – 160 с.

19. *Посидинок В. В.* Правове регулювання інвестиційної діяльності: теоретичні проблеми. – С.121.

20. *Райхер В. К.* Общественно-исторические типы страхования / В. К. Райхер. – М.: Изд-во АН СССР, 1947. – 282 с.

21. *Рыбников С. А.* Юридическая природа взаимоотношений сторон в обязательном страховании / С. А. Рыбников // Вестник государственного страхования. – 1923. – №11–12. – С. 31.

22. *Сабодаш Р. Б.* Страхування кредитних ризиків: цивільно-правові аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право; цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Р. Б. Сабодаш. – Київ, 2007. – 20 с.

23. *Семеняка В. В.* Цивільно-правове регулювання страхування в сфері космічної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право; цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В. В. Семеняка. – Київ, 2003. – 20 с.

24. *Серебровский В. И.* Избранные труды по наследственному и страховому праву / В. И. Серебровский. – М.: Статут (в серии «Классика российской цивилистики»), 1997. – 567 с.

25. *Сильченко Н. В.* Проблемы предмета правового регулирования / Н. В. Сильченко // Государство и право. – 2004. – № 12. – С. 61–64.

26. *Сорокин В. Д.* Административно-процессуальное право: Избранные труды / В. Д. Сорокин – СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005. – 474 с.

27. *Спаська М. О.* Договір морського страхування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / М. О. Спаська. – Харків, 2007. – 22 с.

28. *Сулейменов М.* Система права и система законодательства Казахстана: выбор пути [Электронный ресурс] / М. Сулейменов. – Режим доступа: <http://i-news.kz/news/2012/01/09/6231391.html>

29. *Тарабарин Б.* Система и источники европейского страхового права / Б. Тарабарин // Страхование право. – 2003. – №1. – С. 30 – 45.

30. *Ульянищев В. Г.* Страхование право/ В. Г. Ульянищев. – М.:УДН, 1986. – 76 с.

31. *Чабаненко М. М.* Методи правового регулювання аграрних відносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / М. М. Чабаненко. – Харків, 2006. – 21 с.

32. *Шиминова М. Я.* Страхование право – комплексная отрасль права/ М. Я. Шиминова, Л. И. Корчевская // Страхование право. – 1998. – №1.

33. *Юрах В. М.* Фінансово-правові засади страхування в Україні. – Рукопис. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Одеська національна юридична академія», Одеса, 2007. – 20 с.

34. *Хозяйственное право:* Учеб. пособие./ Отв. ред. В. П. Грибанов, О. А. Красавчиков. – М.: Юрид. лит., 1977. – 479 с.

The article is devoted current problems of formation, the place and role of insurance law in the system of law in Ukraine.

В статье исследуются актуальные проблемы формирования, места и роли страхового права в системе права Украины.

КАТЕГОРІЯ «ОСОБЛИВОСТІ» ЯК КРИТЕРІЙ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРЕДМЕТІВ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО І ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСІВ УКРАЇНИ

Татьков В. І.,

*кандидат юридичних наук, Заслужений юрист України,
Голова Вищого господарського суду України*

У статті обґрунтовуються критерії розмежування предметів регулювання Цивільного і Господарського кодексів України. Наводяться додаткові аргументи на користь визнання ЦК України загальним актом, а ГК України – спеціальним актом, що регулює особливості майнових відносин у сфері господарювання.

Ключові слова: регулювання майнових відносин, зміст і призначення ЦК і ГК.

Незважаючи на досить тривалий час, що пройшов з моменту набрання чинності Цивільним і Господарським кодексами України (далі – відповідно ЦК України і ГК України), питання співвідношення цих кодексів, як і раніше, залишається дискусійним, що не лише негативно позначається на правозастосовній діяльності суб'єктів господарювання, а й не сприяє забезпеченню одна-

кового застосування ЦК України і ГК України судами різних (адміністративної, господарської і цивільної) юрисдикцій як при розгляді конкретних справ, так і при формуванні судової практики.

Головною причиною дискусії, на нашу думку, є одночасне регулювання майнових відносин (ч. 4 ст. 3 ГК України вони визначені як господарсько-виробничі

відносини) нормами ЦК України і ГК України. Оскільки ні організаційно-господарських, ні внутрішньогосподарських відносин, що поряд із майновогосподарськими відносинами виявляють сферу господарських відносин, ЦК України не регулює, врегулювання їх у ГК України особливих заперечень, у цілому, не викликає.

Метою цієї статті є дослідження категорії «особливості» як критерію розмежування предметів регулювання ЦК і ГК України.

Питання про сутність особливостей правового регулювання сфери господарювання і більш широке – про співвідношення норм ЦК і ГК України було і залишається найбільш дискусійним. Так, досліджуючи деякі загальні питання співвідношення норм ЦК і ГК України, О. В. Дзера зазначає, що з огляду на «численні вади норм ГК України» про недійсність господарських зобов'язань в судовій практиці під час розгляду справ певної категорії необхідно керуватися відповідними положеннями ЦК України, а положення ГК України мають застосовуватися лише в тій частині, в якій не суперечать нормам ЦК України [1, с. 28]. Щоправда, внесення змін до ст. 228 ЦК України свідчить про те, що ця точка зору не збігається із баченням законодавця.

Аналізуючи зміст окремих видів господарських договорів (державних контрактів, договорів про передачу майна у власність або користування приватним особам) і виявляючи наявність публічного інтересу в цих договорах, Р. А. Майданик наголошує, що, незважаючи на підвищений рівень імперативності порядку їх укладення, правовий режим таких договорів зберігає правову сутність договору як приватного правовідношення і в цьому випадку, незалежно від наявності або відсутності спеціальних норм як у самому ГК, так і у відповідних актах законодавства [курсив наш – В.Т.], повинні застосовуватися загальні положення ЦК України про цивільно-правові зобов'язання (договори) [2, с. 200–201].

Навряд чи можна цей категоричний висновок прийняти без будь-яких застережень, оскільки, якщо спеціальною нормою ГК України встановлене правило, відмінне від положень ЦК України, саме воно буде встановлювати належний правовий режим.

Отже основним критерієм, за яким законодавець розмежує регулювання майнових (у тому числі – договірних) відносин Цивільним і Господарським кодексами, є **особливості майнових відносин у сфері господарювання**.

Розумінню цього, на нашу думку, сприятиме дослідження змісту категорій «загальне» і «особливе», а також з'ясування терміна «особливості» в контексті цього дослідження. Сучасні тлумачні словники української мови таким чином пояснюють зміст поняття «загальний» – який охоплює все, усіх, який стосується, торкається всіх, усього. Який містить лише суттєве, без подробиць; який стосується основ чого-небудь [4, с. 311–312].

Без сумніву, є всі підстави характеризувати ЦК України як загальний нормативно-правовий акт, що регулює особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх

учасників (ч. 1 ст. 1 ЦК України). «Загальним» характером ЦК України зумовлена, зокрема, та обставина, що, як встановлено ч. 1 ст. 9 ЦК України, його положення застосовуються до врегулювання відносин, які виникають у сфері використання природних ресурсів та охорони довкілля, а також до трудових і сімейних відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства.

Натомість, «особливий», так само як і «спеціальний» – той, який має особливе завдання, призначення [4, с. 614, 820]. Звідси «особливість» розглядається як характерна риса, ознака, властивість чого-небудь, своєрідність, оригінальність, специфіка чогось [4, с. 614]. Як зазначає В. К. Мамутов, взаємозв'язок загальної і спеціальної норм відображає співвідношення загального і особливого (окремого, конкретного, спеціального). Спеціальна норма при цьому передбачає певні конкретні обставини, що відносяться до сфери, обсягу, способів тощо регулюючого впливу права. Тому правова регламентація відносин, що виникли, з урахуванням їх особливостей на основі саме цієї норми більш за все відповідає цілям і завданням упорядкування відносин у суспільстві [5, с. 198].

Важко уявити, що розробляючи і приймаючи Господарський кодекс України, Верховна Рада України могла допустити таку значну кількість «суперечностей», «протиріч» між цими кодексами. Отже, пояснити особливості регулювання майнових відносин у сфері господарювання можна лише особливостями зазначених відносин, зумовленими такими специфічними ознаками господарської діяльності, як особливий суб'єктний склад, особлива сфера здійснення господарської діяльності та вартісний характер результатів господарської діяльності, що мають цінну визначеність (ч. 1 ст. 3 ГК України). Тобто, особливості суспільних відносин породжують особливості їх правового регулювання. Саме тому, коли говорять про «невідповідність» окремих конкретних норм ГК України положенням ЦК України, насправді йдеться про особливості регулювання майнових відносин у сфері господарювання.

Таким чином, якщо погодитися із тим, що між загальним (ЦК України) і спеціальним (ГК України) законами існують відносини не підпорядкованості, а субсидіарності, то таке співвідношення означає, що при регулюванні конкретних відносин у пріоритетному порядку застосовуються норми спеціального закону, яким є ГК України, а якщо вони є недостатніми для належного регулювання цих відносин, у субсидіарному порядку можуть застосовуватися норми загального закону [6, с. 347]. Подібне правило, на думку В. К. Мамутова, повинно застосовуватися у випадку колізії спеціальних норм господарських законів з нормами загального характеру, що містяться в Господарському кодексі [5, с. 199].

На нашу думку, саме таке розуміння розмежування предметів регулювання ЦК України і ГК України, ГК України і спеціальних господарських законів має бути покладено в основу підходу до розв'язання проблеми колізії правових норм при розробці і прийнятті постанов пленуму Вищого господарського суду України (втім, як і при розробці та прийнятті постанов пленумів інших вищих спеціалізованих судів) з питань застосування законодавства України в тих чи інших галузях і сферах

господарювання. Зокрема, з цією проблемою стикалися розробники проектів постанов пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення господарськими судами спорів, що виникають при виконанні договорів застави (іпотеки), поруки, гарантії» та «Про практику застосування законодавства про оренду». Віддаючи пріоритет застосуванню норм ГК України при регулюванні господарських відносин, ми зможемо не лише забезпечити формування судової практики у правильному руслі, а й нарешті покласти край надуманій і, на нашу думку, шкідливій дискусії, про яку йшлося на початку цієї статті.

Висновки.

З огляду на зміст і призначення ЦК і ГК України, а також різні предмети регулювання цих кодексів, пріоритетному застосуванню до відносин у сфері господарювання (господарських відносин), безумовно, підлягає Господарський кодекс. І лише за відсутності у ньому норм, що регулюють відповідні відносини, мають застосовуватися положення ЦК України. Подібне розуміння має бути основною засадою у застосуванні положень ЦК України і ГК України як суб'єктами господарювання, так і господарськими судами.

З урахуванням цього, будь-яке порівняння або зіставлення положень ЦК і ГК України, що регулюють схожі (але не тотожні) відносини у побутовій (споживачькій) сфері і сфері господарювання (підприємництва), на предмет того, який із зазначених кодексів підлягає застосуванню до відносин у сфері господарювання, слід визнати некоректним.

Тому не можуть сприйматися до виконання пропозиції і рекомендації (незалежно від того, викладені вони в наукових працях, або в постановах пленумів вищих спеціалізованих судів), в яких простежується намагання протиставити ці два кодекси з посиланням на невідпо-

відність тієї або іншої норми ГК України положенням ЦК України. Такий аргумент є безпідставним в силу прямої вказівки, що міститься в ст. 9 ЦК України.

У разі існування так званих «розбіжностей», а точніше – різного правового регулювання майнових (у тому числі договірних) відносин нормами ЦК України і ГК України, господарським судам, предметом розгляду яких є господарські справи, належить керуватися положеннями ГК України як спеціального стосовно ЦК України нормативно-правового акта. Спеціального у тому розумінні, що він покликаний регулювати особливості майнових відносин у сфері господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дзера О. В. Деякі загальні питання співвідношення норм Цивільного та Господарського кодексів / О. В. Дзера // Практика застосування окремих норм Цивільного кодексу України: Прак. посіб. / Кол. авт. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2008. – С. 15–28.

2. Майданик Р. А. Цивільне право: Загальна частина. / Т. І. Вступ у цивільне право / Р. А. Майданик. – К.: Алерта, 2012. – 472 с.

3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. – 3-є вид., перероб. і доп. / За ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2008. Т. І. – 832 с.

4. Сучасний тлумачний словник української мови: 65 000 слів / За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2006. – 1008 с.

5. Мамутов В. К. Хозяйственное право. Избранные труды / В. К. Мамутов. – Екатеринбург: Бизнес, менеджмент и право, 2008. – 302 с. (Классика хозяйственно-правовой мысли).

6. Знаменский Г. Л. Новое хозяйственное право. Избранные труды: сб. науч. трудов / Г. Л. Знаменский. – К.: Юринком Інтер, 2012. – С. 347.

The article is devoted the ground of criterion of differentiating of the articles of adjusting of the Civil and Economic codes of Ukraine. Additional arguments over are brought in behalf of confession of CK of Ukraine by a general act, and GK of Ukraine – by the special act which regulates the features of property relations in the field of management.

Стаття посвящена обоснованию критерия разграничения предметов регулирования Гражданского и Хозяйственного кодексов Украины. Обосновываются дополнительные аргументы в пользу признания ГК Украины общим актом, а ХК Украины – специальным актом, регулирующим особенности имущественных отношений в сфере хозяйствования.

СУБ'ЄКТИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ТА ГОСПОДАРЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Махінчук В. М.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

У статті розглядаються такі поняття, як господарська правосуб'єктність, правовий статус суб'єктів підприємницької діяльності та їх класифікація за цивільним та господарським законодавством України. Робиться висновок про необхідність усунення розбіжностей та невизначеності в правовому статусі суб'єктів підприємницької діяльності та правового регулювання їх діяльності, доцільність правового регулювання юридичних осіб публічного та приватного права нормами господарського та цивільного законодавства відповідно.

Ключові слова: суб'єкт господарювання, господарська правосуб'єктність, підприємство, підприємництво, непідприємницькі суб'єкти господарювання.

Цивільний та Господарський кодекси України не усувають повною мірою всі недоліки та не забезпечують ство-

рення чіткої системи суб'єктів підприємницьких відносин. Система українського законодавства в результаті доволі